

Kultur Kulturminneåret

Og løven skal ut til folket

Lenge før han tiltrådte utvidet han gamle dager med hundre år. Jørn Holmes livsbane peker rakt mot stillingen som riksantikvar.

Håkon Gundersen (tekst og foto)

Da Stephan Tschudi-Madsen gikk av som riksantikvar i 1991, sa kongen i sin tale at Tschudi-Madsen hadde «brakt løven ut til folket». Vår nytiltrådte riksantikvar, Jørn Holme, vil også være folkeopplyser, en potetprest for kulturminnevernet, gir han inntrykk av, men han snakker ikke bergensk, har ikke rutete tweed, er ikke kunsthistoriemagister, men jurist, og legger ikke i vei om art nouveau, så hva kan vi vente oss? Utspill? Debatt? Skrekk!

Vi har hørt kulturlivet snakke, nemlig. Snakke om at man har savnet en profilert riksantikvar. Pøh! Finnes det noe dummere ord enn «profilert»? Kan vi en gang for alle bli enige om at det heter tomtønne? Eventuelt kjent og/eller dyktig? Om han nå skulle ha et visst anlegg for en tønnes

krim, hvor jeg da jobbet, hadde ansvar også for miljøsaker, men nesten ingen holdt på med det de første årene. Jeg begynte med fauna, blant annet med ulver, og jeg har opplevd demonstrasjoner utenfor rettssalen, mot vårt forsvar av ulven. Jeg gjorde også en innsats for bjørn. Og ørn, for å få slutt på at folk skjøt ørn og stoppet dem ut. Først noe senere begynte jeg med kulturminner.

Jeg elsket rettssalen og savnet den lenge.

JØRN HOLME, RIKSANTIKVAR

Gromheta og Herligheta. Han opplevde altså fuglene, og snakker om det, men er langt fra noen raring, han er bare trygg,

Da Stephan Tschudi-Madsen gikk av som riksantikvar i 1991, sa kongen i sin tale at Tschudi-Madsen hadde «brakt løven ut til folket». Vår nytiltrådte riksantikvar, Jørn Holme, vil også være folkeopplyser, en potetprest for kulturminnevernet, gir han inntrykk av, men han snakker ikke bergensk, har ikke rutete tweed, er ikke kunsthistoriemagister, men jurist, og legger ikke i vei om art nouveau, så hva kan vi vente oss? Utspill? Debatt? Skrekk!

Vi har hørt kulturlivet snakke, nemlig. Snakke om at man har savnet en profilert riksantikvar. Pøh! Finnes det noe dumme ord enn «profilert»? Kan vi en gang for alle bli enige om at det heter tomtønne? Eventuelt kjent og/eller dyktig? Om han nå skulle ha et visst anlegg for en tønnes skikkelse: Jørn Holme er ingen tomtønne. Heller ikke som riksantikvar. Tvert imot. Det overraskende var at han i 2004 ble leder for Politiets sikkerhetstjeneste, PST, ikke at han nå er blitt selve Riksantikvaren. For det er riksantikvar han var eslet til å bli. Det fremgår av følgende små episoder.

Opp Gudbrandsdalen

– Jeg husker da jeg var liten og vi var på biltur oppover Gudbrandsdalen, det var grusveier, i alle fall nesten, og jeg satt i baksetet og maste om at vi skulle stoppe ved alle gamle kirker, sier Jørn Holme.

Bergstaden

– Jeg husker landsleiren på Røros i 1972.

Speiderlandsleiren

– Ja visst. Og alle skulle på «haik».

– «Haik», det er ordet vi speidere bruker for langtur med overnatting i det fri.

– Nettopp. Og det skulle komme en buss og hente oss i Røros by, men jeg var på kirkegården og klarte ikke rive meg løs. Bussen kjørte uten meg, forteller Jørn Holme. Men det var langt senere, ved Trondheimsfjorden, at han skulle møte sitt Damaskus.

Åpenbaringen

– Jeg gikk nede i fjæra med kone og barn. Så kom fuglene.

– Nåvel.

– Dette var på Tautra, i Trondheimsfjorden, vi hadde sett på klosterruinene. Så fikk jeg en sterk opplevelse. Jeg vet dette kan høres sykt ut, jeg har aldri vært noe glad i fugler, jeg assosierte til Hitchcocks skrekkfilm, men det kom noen fugler, det fløy en flokk fugler, og jeg hadde en utrolig sterk opplevelse av dem. «Ja, men,» tenkte jeg, «jeg er jo deres venn.» Da fikk jeg nærmest et kall.

– Til å bli ornitolog?

– Til å arbeide med miljø saker. Øko-

krim, hvor jeg da jobbet, hadde ansvar også for miljø saker, men nesten ingen holdt på med det de første årene. Jeg begynte med fauna, blant annet med ulver, og jeg har opplevd demonstrasjoner utenfor rettssalen, mot vårt forsvar av ulven. Jeg gjorde også en innsats for bjørn. Og ørn, for å få slutt på at folk skjøt ørn og stoppet dem ut. Først noe senere begynte jeg med kulturminner.

Jeg elsket rettssalen og savnet den lenge.

JØRN HOLME, RIKSANTIKVAR

Gromheta og Herligheta. Han opplevde altså fuglene, og snakker om det, men er langt fra noen raring, han er bare trygg, virker i alle fall sånn, han tør det embetsmenn ellers er engstelige for, nemlig å snakke uten manus. Det første vi så av ham som kulturminneverner var i 1994, da han rykket ut som en sheriff i spissen for et lag politifolk for å stanse rivegjenningen som skulle til å gå løs på arbeiderboligene «Gromheta» og «Herligheta» nord for kjøpesenteret CC Vest i Oslo. Og de står i dag så fine, både Gromheta og Herligheta. Aksjonen står faktisk som eksempel i oppslagsverket som brukes ved alle kulturminneforvaltningens kontorer, og i beslektede kontorer. Verket utkom i 2001 og er for øvrig redigert, og i all hovedsak skrevet, av den samme Jørn Holme. Dette er en såkalt lovkommentar, hendig når det gjelder praktisk bruk av kulturminneloven. Igjen: dette nevnt for å understreke at det er riksantikvar han var ment å bli. Og at han har tyngde til å være, unnskyld uttrykket, en profilert riksantikvar.

Talent. Var man ytterst mistenksom kunne man tenke at høstens skandale, rivingen av den staselige, og ikke minst vakkert beliggende, 1790-tallsbygningen Nordli Gård i Sørum, var bestilt av regjeringen ved miljøminister Erik Solheim for å gi Jørn Holme en *flying start*. For hva sa vel Solheim da Holme ble utnevnt? «Han er et medietalent, og jeg har gitt ham klar beskjed om at han ikke må være redd for å komme med kontroversielle utspill.» Det sa Solheim. «Det er heller ikke noe han trenger å komme til meg for å be om klarering for på forhånd, jeg ser ham gjerne på førstesida av VG hver dag hvis han klarer det,» sa den presseglade Solheim til Klassekampen. Er det rart vi kom på tanken om at rivingen av Nordli gård var en kommunikasjonsfaglig iscenesettelse?

Halsløs gjerning. Den halsløse rivingen kom i alle fall som bestilt, som en anledning til å diskutere Riksantikvarens plass

Embede, vi skriver embede: Men det kommer ikke noen fredningsbølge med meg, sier riksantikvar Jørn Holme. Bemerk stillaset i høyre billedkant. På dette balanserer polske håndverkere, fortrolige med kalkmaling, for noe annet tillates vel ikke på Riksantikvarens egne vegger? Og vask av slike vegger må skje med loff!

i forvaltningen: Skal han ligge under Miljøverndepartementet, som nå, eller under Kulturdepartementet?

– Mine europeiske kolleger ligger under kulturdepartementene. De fleste som interesserer seg for, eller driver med, beslektet arbeid i Norge, tilhører også kulturlivet. Men over tid tror jeg at vi har fordel av å ligge under Miljøverndepartementet, særlig på grunn av dette departementets rolle i plansaker, sier Holme. Som en påminnelse om at det er gjennom plan- og bygningsetater at Norge fornyes og det gamle forgår. Med rivingen av Nordli gård har løven fått i fanget en anledning til å brøle. Brøler han?

– Så du YouTube-klippet med gravemaskinen som går løs på Nordli gård? spør Holme.

Om vi har sett den! Hadde vi ikke tatt farge av å jobbe i en hovedstadsbornert avis, ville vi kanskje ha syntes at hærverket var helt herlig, rock 'n' roll og riv

rukla, vi vil ha vei i vellinga, ikke fylkeskonservatorer og besserwissere fra Oslo.

– Det er sterke scener. På mange måter er den rivingen en vekker. Vi hadde saken til behandling her i vår. Men et flott 1790-tallsanlegg på Romerike er ikke i seg selv fredningsverdig. Det var ikke definert som et anlegg av «nasjonal verdi», som må til for at riksantikvaren kan vedta det fredet, forklarer Holme.

– Tenk å forvalte begrepet nasjonal verdi, skyter han inn. Og tygger på det.

Plutselig 1814. La ham tygge litt. Uansett hva han sier kan det avføde en strøm av kronikker til Morgenbladet om begrepet nasjonal verdi. Men la det ligge. Vi har hørt disse begrepsdiskusjonene før, har vi ikke? Det vel så interessante er den pragmatiske bruken, operasjonaliseringen, slik den foregår i det daglige i og utenfor apparatet Holme nå råder over.

– Først senere i høst, men før rivingen

skjedde, kom det opp at Nordli gård også var åsted for 1814-historien. Dermed hadde vi en nasjonal verdi å vise til. Dermed er det enda mer uforståelig at de rev. Og begrunnelsen er for meg helt ubegripelig. Nordli gård skulle brukes til barnehage. Det er fint. Men de ville rive for å oppføre et lignende bygg, ja en kopi, sier Jørn Holme, i vemmelse, uten akkurat å brøle.

Varaordføreren i Sørumsund, Ivar Egeberg, senterpartipolitiker og mangeårig toppleder i ulike deler av idretts-Norge, rykket ut til forsvar for den gode kopi: «Det finnes eksempler på at replikabygg er blitt populære,» sa Egeberg.

– Slike kulisser har jeg ikke sans for, sier Holme.

– *Nå blir det altså kulisse i dette tilfellet.*

Hvilken lærdom trekker Jørn Holme av det?

– Vi trenger å gjøre en innsats overfor kommuner og fylkeskommuner, ikke som en overmyndighet, men for å forklare overfor de folkevalgte hva kulturminnevern er.

Jeg har av og til problem med å komme løs fra sikkerhetsbeltet på bilen.

JØRN HOLME, RIKSANTIKVAR

Natur og kultur. Jørn Holme er en statens tjener i den grad at han har internalisert en begrepsbruk som sjelden forekommer utenfor forvaltningen, nemlig at natur og kultur er to sider av samme sak, to sider av saken «miljø». I den forbindelse er det regionale ansvaret vel så viktig som departementstillørighet. Vernet av natur ligger under fylkesmannen. Kulturen under fylkeskommunen. Hva betyr det? Jo, fylkesmannen er statens forlengede arm, mens fylkeskommunen styres av folkevalgte, den vil derfor ofte prioritere gravemaskinbasert utvikling fremfor konservering. Riksrevisjonen tar dette opp som en mulig forklaring på problemene med tap av kulturminner.

– Riksrevisjonen kritiserer oss for at det årlige tapet av kulturminner overstiger grensen på 0,5 prosent. Og vi får kritikk for manglende vedlikehold av fredede og bevaringsverdige bygninger.

– *Er løsningen den riksrevisjonen antyder: å føre kulturen sammen med naturen inn under Fylkesmannen?*

– Det er i alle fall ganske spesielt at man har delt opp miljøvernet i en faglig og en politisk overprøvbar bit. Vi har mange saker der fylkespolitikere går imot fylkeskonservatoren. Fortsetter dette, så bør kulturminnevernet overføres til fylkesmannen. Da får heller fylkeskommunens kulturbegrep reserveres til skolekorps, utstillinger og teater. Men i første omgang har jeg tenkt meg ut på reise og kommer gjerne til alle fylkesting i Norge for å vekke begeistring for saken.

– *Men du er jurist og ingen blomstrende bergenser?*

– Noe av det jeg liker best, er å formidle. Jeg hadde lyst til å bli prest en tid. Men mor sa jeg ikke var snill nok, så jeg burde

bli jurist. Dermed hadde jeg rettssalen som min arena, da må du bruke taletiden retorisk overbevisende. Jeg elsket rettssalen og savnet den lenge.

– *Nå kan du freds. Det er bibelsk.*

– Jeg skal forestå tre fredninger i nær fremtid. Rakettkiosken i Tromsø. En melkerampe i Selbu. Og Folketeaterbygningen i Oslo. Men disse er jo behandlet av mine forgjengere.

Luther og Holme. Om Holme bare satte seg til og ikke gjorde et slag i sin nye stilling, så ville han allerede ha lagt en provins til vår bevarte fortid. Alt fra før 1537, altså reformasjonen, er automatisk fredet i Norge. Men de siste årene er et skille satt ved året 1648, ikke på grunn av Christian IVs død eller freden i Vestfalen, men fordi Holme en kort tid, i 1997, var ansatt hos Riksantikvaren.

– Vi har mange verneverdige bygg fra århundret etter reformasjonen, jeg var opptatt av å få en ordning for vern av disse samlet, uten å måtte gå til enkeltvedtak. Vi fikk Stortinget med på en ordning med såkalt «erklæringsfredning», og dette gjelder for perioden 1537 til 1648, forteller Jørn Holme.

Postmoderne vern. Men altså også «Rakettkiosken» og melkerampe. Den postmoderne vendingen slo sterkt inn i fortidsvernet. Vi verner saccosekker like gjerne som biedermeier. Korttidsminneforeningen er nå vel så sterk som Fortidsminneforeningen. Vil pendelen slå noe tilbake igjen med Holme?

– Mye av det Riksantikvaren gjør, og som overrasker folk, skyldes at loven side-stiller kulturhistorisk og arkitektonisk verdi. Og jeg er lovmann, som du selv sa. Jeg leverer min fredningsstrategi i februar, da vil departementet få beskjed om eventuelle endringer. Jeg er mer opptatt av å overbevise andre om verdien av å verne enn å tvinge det frem gjennom fredning. Det kommer ikke noen fredningsbølge med meg, sier Holme.

Biltema. Sukk. Et lettelsens sukk. Jeg var på Biltema forleden, ser du. Skulle ha noe til huset, det er vernet, ikke fredet. Jeg fikk tak i noe svart på boks, mønjelignende, men høyglanset, og du verden for en effekt, alle husets rustne beslag er som nye, hver nagle, hver bolt får en omgang og skinner, akkurat som skrekkeksempelene i Holmes lovkommentar. Slike lure løsninger slipper Holme personlig å ta stilling til. Riktignok gjør han som mange av kulturlivets storkarerer gjør når de har rundet femti år, han etteraper de gamle patrisieres skikk med å trekke ut av byen og til en gård på landet straks gjøken galer. Det er visst et helt tun av gamle bur og loft der oppe på Jevnaker.

– Men vi leier. Jeg er ingen utpreget praktisk mann. Jeg har av og til problem med å komme løs fra sikkerhetsbeltet på bilen.

Det kler en riksantikvar.